

Janneke van der Heide, *Darwin en de strijd om de beschaving in Nederland 1859-1909* (Amsterdam: Wereldbibliotheek 2009). 351 pp., ISBN 978-90-284-2299-5. €19,90.

In 1860 verscheen bij een Haarlemse uitgever de Nederlandse vertaling van *On the origin of species*, Charles Darwins belangrijkste werk. De volgende twee jaar werden er welgeteld 212 exemplaren van verkocht. De restpartij kwam op een fondsveiling terecht. Ondanks dit commercieel debacle werd Darwin in een mum van tijd toch een wetenschappelijk en cultureel icoon in Nederland. Twee Utrechtse studenten die in 1873 een antwoord op een brief mochten ontvangen, waren hierover zodanig opgewonden dat ze ermee naar de fotograaf snelden. Ze lieten zich portretteren met de brief in de hand, terwijl ze met ernstige blik de woorden van de grootmeester tot zich namen. Darwin was voor hen, in hun eigen woorden, 'a personification of Natural Filosofy'.

De foto van de twee dwepende Utrechtse studenten is opgenomen op de openingspagina van Janneke van der Heide's *Darwin en de strijd om de beschaving in Nederland 1859-1909*, de handelseditie van het proefschrift dat ze verdedigde in 2009. Het is een boek dat handelt over de weerklank van de evolutietheorie in het laat-negentiende-eeuwse Nederland, in kringen van geologen en biologen, maar ook van theologen, sociologen, (al dan niet zelfverklaarde) filosofen en wetenschapspopularisatoren, uitgevers en vertalers. Het boek beperkt zich daarbij niet tot een studie van de receptie van Darwin, maar heeft ook oog voor de debatten die werden gevoerd door evolutionistische thesen van ondermeer Karl Vogt, Ernst Haeckel, Herbert Spencer en Pjotr Kropotkin.

Over de ontvangst van de evolutietheorie in Nederland bestaat nu een vrij uitgebreide literatuur. Ilse Bulhof publiceerde, in de jaren 1970 reeds, een eerste (kort) overzicht; Piet de Rooy schreef met grote scherpheid over ondermeer het Nederlandse sociaal-darwinisme; Mary Kemperink onderzocht de sporen die Darwin naliet in de Nederlandse letteren. Recent werd dit aangevuld met een lijvige biografie van Erik Zevenhuizen over 'de Nederlandse Darwin' Hugo de Vries en een monografie van Bart Leeuwenburgh gewijd aan de eerste jaren van de Nederlandse Darwinreceptie (tot 1877). Van der Heide onderscheidt zich van de bestaande literatuur door de blik te verbreden zowel in de tijd als in de selectie van haar bronnenmateriaal. Tegelijk is haar aanpak (in vergelijking met die van Leeuwen-

burgh bijvoorbeeld) minder conceptueel en meer beschrijvend. Al bij al gaat ze weinig in dialoog met de bestaande historiografie. In mijn ogen had ze haar eigen plaats daarin iets scherper mogen aangeven.

In *Darwin en de strijd om de beschaving* komen publicisten van allerlei ideologische gezindten aan bod. Een bijzondere aandacht gaat echter uit naar de liberalen, voornamelijk van verlicht-protestantse achtergrond, die de laat-negentiende-eeuwse politieke cultuur in Nederland domineerden. In die groep was de ontvangst van het darwinisme ambigu, zo argumenteert Van der Heide. Er was enthousiasme over het vooruitgangsoptimisme dat ermee kon worden geassocieerd, maar ook angst over de ethische consequenties. Om die reden waren de liberalen ook uiterst aarzelend in de popularisering van Darwins werk. De vrije wil moest in hun ogen worden beschermd tegen materialisme, terwijl de rol van opvoeding moest worden verdedigd tegen erfelijkheidsdeterminisme. De Nederlandse liberalen accepteerden het darwinisme dus wel, maar niet zonder het van onaangename associaties te ontdoen. Dezelfde strategie kwam grotendeels terug bij auteurs van andere politieke strekkingen zij het dat de toe-eigening daar andere vormen aannam.

Van der Heide heeft haar verhaal strikt chronologisch opgebouwd. Dit heeft als voordeel dat de lezer diachronisch de ontwikkeling van de debatten kan volgen. Het heeft als nadeel dat hij een mozaïek krijgt voorgeschoteld waarin de thematische samenhang soms verloren gaat. De korte (vaak op zichzelf staande) paragrafen bieden zicht op een brede caleidoscoop aan meningen, maar staan een analyse in de diepte enigszins in de weg. Dit komt ook omdat Van der Heide in haar boek grotendeels focust op twee niveaus. Enerzijds zijn er de individuele opinies van laat-negentiende-eeuwse auteurs, anderzijds de grote ideologieën die een verklaring moeten bieden voor die opinies. Voor het laat-negentiende-eeuwse klimaat van ideologische polarisering is dat niet zo'n vreemde keuze. Toch mis ik aandacht voor een tussenniveau: het niveau van de langzaam veranderende persoonlijke netwerken, de instellingen, de onderzoeksscholen. Een grotere focus op dit tussenniveau had de verhaallijn in mijn ogen kunnen versterken en de ideologische indeling kunnen nuanceren.

Darwin en de strijd om de beschaving biedt niettemin een lezenswaardig overzicht van de uitdagingen die de evolutietheorie bood aan de verdeelde Nederlandse samenleving in de late negentiende eeuw. Precies door de brede opzet zullen vele histo-

rici er hun voordeel mee doen dit boek te consulteren.

Raf De Bont (Katholieke Universiteit Leuven)

René Van Tiggelen en anderen, *De Eerste Wereldoorlog in België. Radiologie in 'Trench Coat'* (Brussel, Belgisch Museum voor Radiologie, 2011), 143 pp., ISBN: 978-90-802-575-28, €19,00.

Bij het naderen van de honderdjarige herdenking van het begin van de eerste wereldoorlog komt er een stroom van specifieke publicaties op gang. De Grote Oorlog wordt door historici beschouwd als een moderne, industriële oorlog. Modern omdat het gaat over een conflict tussen staten/volkeren. Industrieel, omdat voor een eerste keer nieuwe wapens aangemaakt worden door de zware industrie. De strijders van deze oorlog werden 'gebrutaliseerd'. Als gevolg van de ontdekking van de X-stralen door W.K. Röntgen in 1885, ging de legergeneeskunde nieuwe terreinen verkennen, zoals de radiologie.

De auteur van dit boek is kolonel op rust René Van Tiggelen, oprichter van het Belgische Museum voor Radiologie en ervaren onderzoeker in het domein van de geschiedenis van de radiologie. Geholpen door een twaalfstal personen, waaronder de vertaler, geeft hij in 14 hoofdstukken uitleg over de geboorte van de nieuwe medische discipline: de radiologie en haar ontwikkeling in de Belgische medische wereld. Het tweede deel van de titel (radiologie in een loopgravenschort) geeft aan dat de hospitaaleenheden steeds dichterbij het front opgesteld werden, wat de levensverwachting van de gewonde strijder sterk verbeterde.

Op een zeer verantwoorde pedagogische wijze en met tal van foto's en schema's (in totaal 139) worden achtereenvolgens beschreven: het begin van de radiologie vanaf de Grieks-Turkse oorlog in 1897, de eerste Belgische legerradiologen, en de sanitaire opvattingen van de Medische Dienst vóór de aanvang van de Grote Oorlog. Hoofdstuk 4 is volledig gewijd aan de radiologie aan het IJzerfront en beschrijft de verschillende frontziekenhuizen.

Hoofdstuk 5 geeft een dieper inzicht in de evolutie van de eerste X-stralenbuizen zonder antikathode. Zeer uitvoerig worden vervolgens talrijke modellen van voertuigen besproken, die het radiologiemateriaal moesten vervoeren. Interessant is de informatie over de inzet van de Curies, zowel moeder Marie als dochter Irene, tijdens de aanvang van

de Grote Oorlog. In een specifiek hoofdstuk worden de technieken besproken voor de plaatsbepaling van vreemde metalen voorwerpen op verschillende plaatsen in het lichaam, en vervolgens de technieken die toelaten om deze voorwerpen te verwijderen. Een apart hoofdstuk behandelt de verbeteringen die ingevoerd werden om de detectie van de X-stralen te verhogen en de verbetering van de Röntgenapparatuur met uiteindelijk de uitvinding van de tomograaf. Een hoofdstuk gaat in op een minder relevant onderwerp in het kader van het werk, namelijk het beruchte manifest 'An die Kulturwelt!', in oktober 1914 opgesteld door Duitse geleerden, waaronder Röntgen. Hoofdstuk 11 is volledig gewijd aan dr. E. Henrard (1870-1941). Henrard ligt aan de basis van de oprichting van de Belgische Vereniging voor Radiologie en het door haar opgerichte tijdschrift. Aan het front bij de IJzer speelde hij een belangrijke rol in het militaire ziekenhuis 'l'Océan' in De Panne, waar hij zich ten dienste stelde van het chirurgenteam onder de leiding van de befaamde dr. A. Depage. Henrard stelde nieuwe technieken op voor de radio-stereografische plaatsbepalingen van projectielen. Vervolgens wordt het gebrek aan hulppersoneel kort besproken. In het laatste hoofdstuk gaat de auteur in op de evolutie van de radiologie en de nieuwe toepassingen (zoals de osteosynthese en de echografie) om te eindigen met er op te wijzen dat tegenwoordig een ziekenhuis ondenkbaar is zonder een aparte dienst voor radiologie.

Het boek bevat naast een lijst met namen die in het boek voorkomen ook een vermelding van de gebruikte bronnen. Voor zij die kennis willen maken met de ontluiking van een totaal nieuwe discipline in de geneeskunde tijdens de eerste wereldoorlog is het goedkope boek een echte aanrader.

H. Deelstra (Leuven)

Hendrik Edelman, *International Publishing in the Netherlands, 1933-1945. German Exile, Scholarly Expansion, War-Time Clandestinity* (Leiden and Boston: Brill 2010). xviii + 221 pp., ISBN 978-90-04-18777-1. €99,00.

De serie waarin dit boek verschijnt, *Library of the Written Word* is het soort monografieënreeks waartoe de laaglandse humane wetenschappen wellicht meer en meer hun toevlucht zullen zoeken. Verschijnend onder auspiciën van toonaangevende experts en in het fonds van een internationale spe-